2η σεμιναριακή συνάντηση με το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη], 27 Μαρτίου 2012 στη Βιβλιοθήκη του 1ου Λυκείου Δράμας

Ετυμολογία (απόσπασμα 7)

Συνάδερφος: Θυμάμαι ότι την προηγούμενη φορά είχαμε πει –είχατε πει εσείς μάλλον- πως η μορφολογική ανάλυση της λέξης είναι θεμιτή και μάλιστα είχατε πει και αναγκαία, χρήσιμη όχι όμως η ιστορία της λέξης. Και είχατε δώσει το παράδειγμα το συγκεκριμένο.

Γ. Παπαναστασίου: Στην ουσία έχει να κάνει… και το βλέπω και αυτό και ως ερώτημα εδώ. Για παράδειγμα, έχω εδώ σημειωμένες λέξεις τις οποίες ζητήθηκε στις πανελλαδικές εξετάσεις από τους υποψήφιους να βρουν το δεύτερο συνθετικό. Σε λέξεις όπως «αποκλειστικά», «συνηθίζουν»… Λοιπόν, εδώ μπερδεύουμε την ετυμολογία με τη μορφολογική ανάλυση. Το να ξέρει ένας υποψήφιος, ένα παιδί που τελειώνει το λύκειο, να ξέρει να αναλύσει μορφολογικά την αρχαία λέξη «συνηθίζω» δεν έχει καμία σχέση με το αν είναι σωστός ομιλητής της νέας ελληνικής. Είναι άλλο πράγμα αυτό να του τεθεί ως ένα ερώτημα στην μορφολογική ανάλυση της αρχαίας ελληνικής και είναι άλλο πράγμα να του τεθεί αυτό ως ερώτημα στην ανάλυση της νέας ελληνικής γλώσσας. Το «συνηθίζω» στα νέα ελληνικά είναι μια λέξη η οποία δεν πρέπει, δεν είναι υποχρεωμένος κάποιος να ξέρει πώς αναλύεται μορφολογικά. Εάν λοιπόν, τίθεται ένα τέτοιο ζήτημα στην εξέταση που έχει να κάνει με νέα ελληνικά, τότε προφανώς είναι ένα ζήτημα το οποίο κακώς τέθηκε. Το να ζητήσουμε από κάποιον στο πλαίσιο των λεξιλογικών ασκήσεων της αρχαίας ελληνικής να ξέρει περισσότερα πράγματα, έχει να κάνει με τη γνώση του της αρχαίας ελληνικής. Εδώ όμως, αν μιλάμε για τα νέα ελληνικά, το «συνηθίζω» είναι μια λέξη στην οποία δεν πρέπει ο ομιλητής της νέας ελληνικής να ξέρει ότι δεύτερο συνθετικό -τέλος πάντων- κομμάτι αυτής της λέξης είναι η λέξη ήθος ή οτιδήποτε άλλο. Άλλο ετυμολογία άλλο μορφολογική ανάλυση. Τη μορφολογική ανάλυση στην ουσία την κατέχουμε, την μαθαίνουμε καθώς μαθαίνουμε τη γλώσσα. Τη λέξη παιδάκι δε θα μας πει κανένας ότι πρέπει να τη χωρίσουμε σε παιδ- και –ακι. Το έχουμε μάθει αυτό το πράγμα, το έχουμε κατακτήσει μαθαίνοντας τη γλώσσα. Και για αυτό κάνουμε και τη λέξη «τραπεζάκι» και τη λέξη «καρεκλάκι» και τέλος πάντων φτιάχνουμε μόνοι μας λέξεις με υποκοριστικό επίθημα –ακι. Έχουμε από μόνοι μας αυτή τη δυνατότητα καθώς μαθαίνουμε τα νέα ελληνικά. Και την αποκτούμε αυτή τη δυνατότητα σιγά -σιγά. Και βεβαίως, καθώς περνάει η γλωσσική μας εκπαίδευση, καθώς βελτιώνεται η γλωσσική μας εκπαίδευση μαθαίνουμε και περισσότερα πράγματα και όχι μόνο το σχηματισμό απλών υποκοριστικών. Ένας επαρκής ομιλητής με άλλα λόγια της νέας ελληνικής δεν είναι υποχρεωμένος να ξέρει πώς τέμνεται η λέξη «συνηθίζω». Αυτό είναι κομμάτι της ετυμολογίας.

Β. Μελικίδου: Αν θυμάμαι καλά ζητούσαν τα παιδιά να δημιουργήσουν λέξη με το δεύτερο συνθετικό.

Συνάδερφος: Και δεν μίλησε κανείς.

Συνάδερφος: Εντάξει, ήταν μια λέξη άστοχη, αλλά είναι καλό να βάζουμε τέτοιου είδους ασκήσεις; Είναι χρήσιμο;

Γ. Παπαναστασίου: Αυτό θα το δούμε μετά.

Συνάδερφος: Το λεξιλόγιο όμως το συναντάμε και σε άλλα μαθήματα. Ας πούμε στην ιστορία πάρα πολύ. Πώς το αντιμετωπίζουμε εκεί; Όχι πια σαν λεξιλογικές ασκήσεις ή ετυμολογικές αλλά αναγκαζόμαστε να εξηγήσουμε λέξεις στα παιδιά. Πώς τις προσεγγίζουμε τότε; Σήμερα με ρωτήσανε «Δεν καταλαβαίνουμε: το κράτος των Σελευκιδών δεν έχει συνοχή. Δεν το καταλαβαίνουμε» Πώς θα το προσεγγίσουμε;

Β. Μελικίδου: Είναι λεξιλογικό αυτό; Πραγματολογικό είναι περισσότερο. Δεν είναι;

Συνάδερφος: Εγώ πιάνω τον εαυτό μου –δεν ξέρω αν είναι λάθος- να εξηγεί τη λέξη όχι βέβαια την προέλευση κτλ κάνοντας μια ανάλυση μορφολογική για να μπορέσουν να την κατανοήσουν καλύτερα. Αυτό είναι λάθος; Προ ημερών για παράδειγμα με ρώτησαν «οικουμενικό κράτος».

Γ. Παπαναστασίου: Αυτό σε καμία περίπτωση δεν είναι λάθος. Εάν απευθύνεται σε παιδιά τα οποία καταλαβαίνουν αυτό που λέμε, τότε προφανώς δεν είναι λάθος. Δηλαδή, εάν πράγματι η ετυμολογική ανάλυση μπορεί να λειτουργήσει για να δώσει την πληροφορία που θέλει ο μαθητής, αυτή την ετυμολογική ανάλυση θα την κάνουμε. Απλώς, δεν πρέπει να θεωρούμε ότι ο μαθητής ξέρει αυτήν την ετυμολογική ανάλυση. Και δεν πρέπει να τον εξετάσουμε πάνω σε αυτή την ετυμολογική ανάλυση. Εάν χρειαστεί να του πούμε ότι «Κοίταξε αυτό το πράγμα, το «συνοχή» βγαίνει από το συν- και έχω, δηλαδή έχω κάτι συγκροτημένο, ας το πούμε έτσι» Αυτό βοηθάει. Αλλά το να τον εξετάσουμε στο αν τη λέξη «συνοχή» μπορεί να την κόψει σε … σε τι; Αυτό είναι άλλο πράγμα.

Γ. Παπαναστασίου, διευθυντής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη]

**(απόσπασμα από τη 2η σεμιναριακή συνάντηση-συζήτηση του Συνδέσμου Φιλολόγων ν. Δράμας, 27 Μαρτίου 2012, απομαγνητοφωνημένο από τη Μ. Μν.)*